

Η ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟ ΚΗΡΥΓΜΑ

Ὅπως ὁ λαὸς ἔχει τὴν ἱστορίαν του καὶ διηγεῖται ἰδίᾳ ἐκδόσει τὰ κατὰ τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον, ὅπως ἔχει τὴν ἱατρικὴν του καὶ ἰατρεύει με ἐξορκισμοὺς τὸ ἐρυσιπέλας καὶ με τὸ ἔριον τῆς ἀρκτου τὴν ποδάγραν, ὅπως ἔχει τὴν ἀστρονομίαν του καὶ ἐξηγεῖ ἢ προβλέπει διάφορα ἀτμοσφαιρικά καὶ μετεωρολογικὰ φαινόμενα ἐκ τοῦ βελάσματος τῶν προβάτων καὶ τῆς πτήσεως τῶν πτηνῶν, οὕτως ἔχει καὶ τὴν μεταφυσικὴν του, ἥτις οὐδὲν ἄλλο εἶνε εἰμὴ ἡ θρησκεία.

Οὐχὶ πρὸ πολλοῦ διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου ἐγένετο ἡ ἀπόπειρα, καὶ ἐκτοτε ἐξακολουθεῖ ἐπαυλαμβανομένη, παρὰ πολλῶν μεγάλων τὸ τε πνεῦμα καὶ τὴν καρδίαν ἀνδρῶν, ὅπως ἡ ἐπιστήμη αὕτη τοῦ λαοῦ καὶ ἡ τῶν σοφῶν ἀποβῇ μία καὶ ἡ αὐτή, ἐκλαϊκευομένης τῆς τελευταίας. Τὸ πείραμα ἐπέτυχεν ἐν μέρει, ἀλλὰ πότε καὶ κατὰ πόσον εἶνε δυνατόν νὰ ἐπιτύχῃ ἐξ ὁλοκλήρου, τοῦτο δὲν εἶνε ἡμέτερον ἔργον ὧδε νὰ ἐξετάσωμεν.

Ἐκ τῆς μεταφυσικῆς τοῦ λαοῦ, τῆς θρησκείας, δὲν προέκυψε τὸ ἐπιδιωκόμενον τέλος, ὅπως ἄλλως τε καὶ ἐκ τῆς μεταφυσικῆς τῶν σοφῶν, τῆς φιλοσοφίας. Ὅπως οὐτε αἱ κατηγορίαι τοῦ Ἀριστοτέλους, οὐτε τὰ ἄτομα τοῦ Λευκίππου, οὐτε αἱ μονάδες τοῦ Πυθαγόρα, οὐτε ὁ δυαδισμὸς (dualisme) τοῦ Καρτεσιῦ ἡδυνήθησαν ἀνεύρῳσι τὴν πρώτην αἰτίαν καὶ τὸν ἔσχατον τῶν ὄντων σκοπὸν, οὕτω καὶ ἐκ τῆς θρησκείας δὲν ἐπήγασεν ἡ ἐπιδιωκόμενη εἰς ἓνα Θεὸν πίστις πάντων τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ εἰς τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ πεποιθήσις καὶ ἐλπίς. Ἀλλ' ἐὰν ὡς πρὸς τὸ κύριον θέμα τῆς ἐρεῦνης τῆς παντελῶς ἀπέτυχεν ἡ μεταφυσικὴ τῶν σοφῶν, ἐν τούτοις οἱ μόχοι αὐτῶν δὲν ἀπέβησαν καὶ ὅλως εἰς μάτην. Κατὰ τὴν προαιώνιον μακροτάτην αὐτὴν πορείαν, ἣν διήνυσον ἀναζητοῦντες τὴν ἐξήγησιν καὶ τὴν καταγωγὴν τοῦ συμπαντος, εἰ καὶ ἀπετύγχανον ὡς πρὸς τοῦτο, ἐν τούτοις τὸσαύτας ἀνεύρισκον, τὴν ὁδὸν πορευόμενοι, καὶ ἀπέκτων γνώσεις περὶ τε τοῦ πνευματικοῦ καὶ ὕλικου κόσμου, ὥστε τὰ ἐκ τούτων προελθόντα διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ὠφέλιμα θεόντως δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς οὐχὶ εὐκαταφρόνητος εἰς τοὺς κόπους των ἀμοιβή. Ἐκ τῆς ἐργασίας ὅμως τοῦ λαοῦ, ἐκ τῆς μεταφυσικῆς αὐτοῦ, τουτέστι τῆς θρησκείας, τί προέκυψεν;

Αἱ προλήψεις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ τὰ ἐκ τούτων δεινὰ; τί δὲ θὰ ἐδικαιούτο τις νὰ παιτήσῃ ἐκ ταύτης; τὴν ἠθικοποίησιν τῆς κοινωνίας βεβαίως. Ἐὰν πάντες οἱ ἄνθρωποι δὲν συνεφώνησαν ἔτι ἂν ὑπάρχῃ μέλλουσα ζωὴ, ἔπρεπε τοῦλάχιστον νὰ συμφωνήσωσι πῶς πρὸς ἀλλήλους ἐν τῇ παρουσίᾳ νὰ φέρονται· ἐὰν οἱ ἄνθρωποι δὲν συνεφώνησαν ἔτι ἂν ἐν ἐκείνῃ διάγῃ τις ἐν πνευματικῇ μακαριότητι ἢ ἀπολαμβάνῃ ἡδυγεύστου πηλαφίου καὶ καλλιπαρειῶν οὐρί, ἔπρεπε τοῦλάχιστον νὰ συμφωνήσωσι πῶς τὰ ὑπάρχοντα ἀγαθὰ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ νὰ πολλαμβάνωσιν· ἐὰν τέλος οἱ ἄνθρωποι δὲν ἡδυνήθησαν νὰ γνωρίσωσι τὸν Θεόν, ἔπρεπε νὰ εἶχον γνωρίσει τοῦλάχιστον τὸν ἴδιον ἑαυτὸν των. Ὅποιαν δὲ ἀξίαν θὰ εἶχεν ἡ τὸ τοιοῦτο τέλος σκοποῦσα ἐργασία, καταδεικνυται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι, ἐκ τῶν ἐργατῶν τῆς τε μεταφυσικῆς τῶν σοφῶν καὶ τῆς τοῦ λαοῦ, μεῖζονα τῇ ἀνθρωπότητι παρέσχον ἐκδούλευσιν ἐκεῖνοι, οἵτινες κατέχουσι τὸ διάμεσον μεταξύ τῶν δύο τάξεων, καὶ οἱ ὅποιοι προσεπάθησαν νὰ συγχευέσωσι τὰς δύο ταύτας ἐργασίας εἰς μίαν, ἀναχωροῦντες οὐχὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἐκ τούτου ὅπως φθάσωσιν εἰς ἐκεῖνον. Ἐνὸς μάλιστα ἐξ αὐτῶν, τοῦ Σωκράτους, ἀπάσα ἡ διδασκαλία ἐβασίζετο ἐπὶ μόνῃς τῆς ἀρχῆς ταύτης, ἣν οὗτος ἐξέφραζε μετὰ τὸ λόγιον «γνώθι σαυτὸν» Θάλητος τοῦ Μιλησίου, ὅπερ πάντοτε εἶχε διὰ στόματος. Κατὰ πόσον αἱ προσπάθειαι καὶ οἱ ἀγῶνες τῶν ἡρώων τούτων τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας ἐστέρθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας ἢ ἀπέτυχον τοῦ σκοποῦ αὐτῶν καὶ διατί, τοῦτο προτιθέμεθα ὧδε νὰ ἐξετάσωμεν ὑπὸ τὸ ἴδιον ἡμῶν πρίσμα. Εἰς τὴν ἐξέτασιν δὲ τοῦ θέματος τούτου ἀφορμὴν ἔδωκαν ἡμῖν αἱ περὶ ἠθικῆς βελτιώσεως τῶν ἀνθρώπων ἀγῶνες τῶν ἠθικολόγων καὶ ἡ ἐκάστοτε ἀκρόασις τοῦ Θείου Λόγου, κηρυττομένου ὑπὸ τε ἡμετέρων καὶ ξένων ἱεροκηρύκων, οἵτινες μεθ' ὅλας τὰς περὶ μελλούσης ζωῆς καὶ ἄλλας δογματικὰς αὐτῶν διδασκαλίας, δὲν εἶνε δυνατόν εἰμὴ σπουδαίως νὰ κήδωνται περὶ τοῦ ζητήματος τῆς πρακτικῆς Ἠθικῆς, ἀρχῆς καὶ τέλους παντὸς κηρύγματος, ἀφ' οὗ πρόδηλον καὶ κατ' αὐτοὺς ὅτι οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ ποθῶσι πρῶτον ἀγαθοὶ τοῦ κόσμου

τούτου οἰκήτορες, ἵνα ἀξιώθωσι μετέπειτα θέσεως ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

*

Γνωστὸν πρὸ πολλοῦ καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρω πρόδηλον ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνο ὅπερ ὀλιγώτερον γνωρίζουσιν εἶνε ὁ ἴδιος ἑαυτὸς των. Πόσοι ἐὰν ἠναγκάζοντο νὰ ὀρίσωσιν ἑαυτούς, δὲν ἤθελον κατορθώσει τοῦτο κατ' οὐδένα τρόπον! Ἐρωτήσατε ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὸν σπεύδοντα κατόπι τῆς τύχης καὶ τοῦ πλοῦτου: διατί τοσαύτη ἀγωνία; Ἐρωτήσατε τὸν ἐπιζητοῦντα τὰς τιμὰς καὶ τὴν δόξαν: διατί τόσοι ὀπισθολογισμοὶ καὶ μηχανορραφαί; Ἐρωτήσατε τὸν ἄλλον ἐκεῖνον: διατί εἶσαι ψεύστης, κακόλογος, ὑποκριτής; Τί καλὸν ἀπολαμβάνεις ἐξ ὧν τῶν ἐλαττωμάτων τούτων; Δύναται τις νὰ εἶνε ἐκ τῶν προτέρων βέβαιος ὅτι ὁ ἐρωτώμενος δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ ὑπεραπολογηθῇ τῆς κακίας του καὶ ψυχρῶς ἐξετάζων ἕκαστον τῶν ἐλαττωμάτων τούτων — χωρὶς βεβαίως νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἀρετὴν, τὰ καθήκοντα καὶ τὰ αἰσθητά, — νὰ ποδείξῃ ὅτι ὄντως ταῦτα εἶνε ὠφέλιμα εἰς αὐτόν.

Οἱ ἄνθρωποι ὡς ἔγγιστα καὶ ἐν συνόλῳ αἰσθάνονται τὸ ἑαυτοῖς ὠφέλιμον, ἐκ τῆς μηχανικῆς δὲ μᾶλλον ἐνεργείας τῶν αἰσθήσεων ἢ κατόπι λογικῆς ἀναλύσεως κανονίζουνσι τὰς πράξεις τοῦ βίου των. Ἀνάγκη πολλῶν φώτων καὶ πολλῆς φιλοσοφίας — ἐνίοτε δὲ μάλιστα οὔτε τὰ μὲν οὔτε ἡ δὲ ἐπαρκοῦσιν — ὅπως ἐπιλύσωμεν τὰ πολὺπλοκα τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς ἡμετέρας εὐτυχίας ζητήματα. Μετὰ τ' ἀνωτέρω εὐνόητον τί πρέπει νὰ σκεφθῶμεν περὶ τοῦ κοινοῦ τῶν ἀνθρώπων, τῶν τὸν νήδυμον τῆς πλάνης κοιμωμένων καὶ μόνον κατὰ θαυμασμόν καὶ ἀπομίμησιν βουλευομένων. Ὅποιος ἐπομένως ἀναγκαιότερος ὀρισμὸς τοῦ τῆς ἀρετῆς; ἀλλ' ὅποιος συγχρόνως καὶ μᾶλλον ἀσαφές καὶ ἀβέβαιος; Ὁ ἄνθρωπος ἠδυνήθη νὰ ὑπολογίσῃ τὴν ἀπόστασιν, τὸ βάρος καὶ τὴν ταχύτητα τῶν πλανητῶν, ἔγνω καὶ ἐσπουδάσας τὰ θαύματα τῆς φύσεως, ἐφεῦρε τὸν ἀτμὸν, τὸν μαγνητισμὸν, τὸν ἡλεκτρισμὸν, κατεσκεύασε τὰ πλοῖα, τοὺς τηλεγράφους, τὰ τηλεσκόπια, συνέδεσε τὸν κόσμον ἅπαντα ὡς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οἰκίαν, ἐτέλειοποίησε τέλος τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας εἰς ὕψιστον βαθμὸν — καὶ ἐν τούτοις εἰσέτι δὲν ἔχει ιδέας καθαρὰς καὶ ἀκριβεῖς περὶ τῆς ἀρετῆς!

Τί ποτε ἐπεδίωκον οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι διὰ τῶν περιφρήμων αὐτῶν παραληρημάτων περὶ ἀρετῆς; τί ἐσήμαινον αἱ ἐνθουσιώδεις αὐτῶν ἀποστροφαί; οὐδέν. Δύναται τις νὰ ποθεῖ φιλοστροφότερος πατήρ, προσφιλέστερος σύζυγος, εὐλικρινέστερος φίλος, ἀγαθώτερος πολίτης, ὅταν μάθῃ παρὰ τοῦ Ἡσιόδου καὶ τοῦ Λουκιλλίου ὅτι ἡ

ἀρετὴ εἶνε Θεὰ τις ἐπὶ ἀπορρώγος καὶ ὑψηλοῦ βράχου ἱσταμένη, ἐφ' οὗ δύσκολον νὰναρριχθῇ τις, καὶ τοῦ ὁποίου αἱ πλευραὶ εἰσὶν ἀπόκρημνοι, ἀπότομοι, ἀπροσπέλαστοι; Δύναται τις νὰ ποθεῖ εὐαίσθητοτέρα ἢ καρδία καὶ λεπτότερος ὁ νοῦς, ὅταν μάθῃ παρὰ τοῦ Ὁρατίου καὶ Ἀριστοτέλους ὅτι ἡ ἀρετὴ ἴσται ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἄκρων ἐξ οὗ τὰ κοινὰ λόγια — *in medio stat virtus* καὶ *πᾶν μέτρον ἄριστον*; Δύναται τις κατὰ τι νὰ ὠφελθῇ ἐκ τῆς ἠθικῆς ὑπερφηναίας τῶν Στωϊκῶν διδασκόντων ὅτι αἱ ἀρεταί, τῆς ψυχῆς οὐσαὶ ιδιότητες, εἰσὶν ὄντα πνευματικὰ τῆς αὐτῆς ἥς καὶ ἐκεῖνη οὐσίας, ὅτι εἰσὶν ἀλλήλων ἀχώριστοι καὶ ὅτι ἐπομένως ὅστις μίαν τούτων ἔχει, ἀπάσας κέκτηται; Πρὸς τί αἱ ὑπερήφανοι καὶ μεγάλαιχοι ἐκείναι φράσεις, ὅτι ὁ ἐνάρετος πάσῃ προσβολῇ ἀπροσπέλαστος, διότι ἡ μοχθηρία δὲν δύναται νὰ ἡῖσχυροτῇ τῆς ἀρετῆς, καὶ ὅτι τὰ δεινὰ, τὰ πάθη καὶ τὰ δυστυχήματα δύνανται τοσοῦτον κατὰ τῆς ἀρετῆς ὅσον κατὰ τοῦ ἡλίου ἢ οὐρίχλῃ; Ὅπόσον δ' ἀποβαίνει μυσὰρὰ καὶ ἀποτρόπαιος ἡ ἀρετὴ ἐν τῇ Σχολῇ ἐκείνῃ, ἥτις στηρίζει αὐτὴν εἰς τὴν ἀποχρὴν τῆς ἡδονῆς καὶ τὴν ἀνοχὴν τοῦ πόνου; Κατὰ πόσον δύναται τις νὰ γαπήσῃ τὴν ἀρετὴν ἀδιάστως ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοσοῦτων ἄλλων, οἱ ὅποιοι, χωρὶς ποτε νὰ δώσωσι τὸν ὀρισμὸν αὐτῆς, ὑποστηρίζουσιν ὅτι δέον νὰ μὴ παραμελῇται αὕτη καὶ ἐν ἡ ἂν περιπτώσει τὰ μέγιστα πάθη καὶ βάσανα ἠδύναντο ἐξ αὐτῆς νὰ προέλθωσι; Πόσοι δὲν ἐπανάλαβον ὅτι ἡ ἀρετὴ πρέπει νὰ ἐπιδιώκηται δι' αὐτὴν καὶ μόνην, ἄνευ λόγου ὠφελείας καὶ διὰ τὴν ἰδίαν αὐτῆς ὠραιότητα; Ὅποιαν ἔννοιαν ἔχουσιν οἱ πομπῶδεις οὗτοι λόγοι τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν τινὶ ὕμνῳ αὐτοῦ ἀναφωνοῦντος: «ὦ Ἀρετῇ, πολυτιμότερον πάντων ἀγαθόν! διὰ τὴν ἀπαράμιλλον καλλονὴν σου περιφρονεῖ τις τὸν θάνατον. Σὺ πληροῖς τὴν καρδίαν δι' εὐτυχίας λαμπροτέρας τοῦ χρυσοῦ καὶ γλυκυτέρας τοῦ ὕπνου. Σὺ ὑπεστήριξας τὴν ἀνδρείαν τοῦ Ἡρακλείους κατὰ τὰς δυστυχίας του. Σὺ ὥθησας τὰ τέκνα τῆς Λήδας εἰς τὰς ὑψηλοτέρας ἐπιχειρήσεις. Ὁ Αἴας, ὁ Ἀχιλλεὺς ἐγκατέλειψαν διὰ σέ τὴν ζωὴν. Αἱ Μοῦσαι διηγεκῶς ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ἐξύμνησιν ἐκείνων οὔτινες εἰς σέ ἀφιέρωσαν τὸν βίον».

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ὑψιπετοῦς τούτου ὕμνου, αἰσθάνεσθαι, ἀναγνώστα, τὸν ἑαυτὸν σου πλέον ἐνάρετον; ἀπέκτησας ἀκριβεστέραν περὶ τῆς ἀρετῆς ιδέαν; ἐὰν τυχόν — σὲ ἐρωτῶ — ὁ ὑπηρέτης σου ἤθελέ ποτε ποιῇ τὸν ὕμνον τοῦτον, ἤθελες πεισθῇ ὅτι δὲν εἶνε πλέον δυνατόν νὰ ὑποκλέψῃ ἡμίσειαν ὁκτὶν βουτύρου ἐκ τῆς ὀψοθήκης σου;

Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ ἐπασχολώμεθα εἰς περαιτέρω

λεπτομερείας, γνωστὰς ἄλλως τε, ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς Ἑθικῆς ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, παρατηροῦμεν μόνον, ὅπερ καὶ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐνδιαφέρει, ὅτι ἂν καὶ οἱ ἀρχαῖοι οὗτοι φιλόσοφοι πολλὰς καὶ χρησίμους ἀληθείας περὶ Ἑθικῆς ἐξήνεγκον, ἐν τούτοις παρ' ἀπάσαις ταῖς Φιλοσοφικαῖς αὐτῶν Σχολαῖς ἡ Ἑθικὴ ἐφέρετο ὡς δόγμα, ἐνῷ ἡ ὑπερηφάνεια καὶ ἡ ὑπερβολὴ κατεῖχον περισσοτέραν θέσιν τῆς λογικῆς καὶ τῆς εἰλικρινείας· ἐντεῦθεν δὲ αἱ ἀσυνέπειαι, εἰς ἃς περιέπιπτον αὐτοὶ οἱ δογματίζοντες ταύτην, καὶ ἡ ὀλίγη ἀγαθὴ ἐπιρροή τῆς διδασκαλίας αὐτῆς ἐπὶ τοῦ συνόλου τῆς κοινωνίας. Διαπεραιωθείσα, μετὰ τὴν ἐντελῆ αὐτῆς διαμόρφωσιν, ἡ Ἑθικὴ τῶν Στωϊκῶν ἐκ τῆς Ἑλλάδος, ἔνθα οὐδὲν ὄντως ἀντάξιον αὐτῆς ἀποτέλεσμα ἐπέφερεν, εἰς τὴν Ῥώμην, ἔχρησίμειυσε μὲν βεβαίως ὅπως προπαρασκευάσθη ὁλος τοὺς μεγάλους πολίτας, οἵτινες ἀνέλαμψαν κατὰ τὸ τέλος τῆς Δημοκρατίας, ὡς ἐπίσης καὶ τοὺς διατηρήσαντας ἀρετὰς τινὰς κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Αὐτοκρατορίας· ἀλλ' ἐν τούτοις κατ' οὐδὲν ἴσχυσε νὰ μεταβάλλῃ τὰ ἔθνη τοῦ εἰς εἰς τὰς θηριομαχίας καὶ τὴν πολιτικὴν πλεονεξίαν κορεννυμένου λαοῦ τῆς Ῥώμης. Αὐτὸς δὲ ὁ Σενέκας, ὁ ἐπιφανέστερος ἐν Ῥώμῃ τῆς Ἑθικῆς ταύτης ἀντιπρόσωπος, ἀπόστολος τοῦ πόνου, τοῦ θανάτου καὶ τῆς πενίας, ὅστις ἐκατοντάκις παρήγγειλεν εἰς τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Λουκίλλιον ὅπως ἀπαξ τῆς ἐβδομάδος μὲν νῆστις καὶ ἐνδύεται μὲ ῥάκη, ἵνα συνήθισῃ νὰ μὴ φοβῆται τὴν πείναν καὶ τὴν πενίαν, ἦτο εἰς τῶν πλουσιωτέρων καὶ εὐπορωτέρων Ῥωμαίων, αἰσχυρόμενος νὰ ἐξέλθῃ ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῆς Ῥώμης ἐπὶ πεπαλαιωμένης ἀμάξης ἐποχούμενος. Περιεποιοῦντο σφόδρα τὸν Καλλιγούλαν, μὴ ὀμολήσας ποτὲ δημοσίᾳ, διότι ἐγίνωσκεν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἐκεῖνος διίσχυρίζετο ὅτι ἦτο ὁ μέγα λειτερος τῆς οἰκουμένης ῥήτωρ, διέτριψε δὲ κατ' ὅλον τοῦ τὸν βίον ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Νέρωνος μαθητοῦ τοῦ καὶ τυράννου τοῦ.

[Ἐπεταὶ συνέχεαι]

ΚΟΜΦΟΥΚΙΟΣ

ἈΘΗΝΑΪΚΗ ΗΧΩ

Μιὰ τῶν ἡμερῶν τούτων διηρχόμην τὴν ὁδὸν Σοφοκλέους. Ἦ κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ζωηρὰ κίνησις τῶν χρηματιστῶν, ἀνερχομένων καὶ κατερχομένων τὴν κλίμακα τοῦ Ἱεροῦ τοῦ Κερδῶου, — ὡς ἀποκαλοῦσιν ἐνίοτε τὸ Χρηματιστήριον αἱ ἐφημερίδες, — σχηματίζοντων ὀμίλους καὶ συζητούντων κατ' ὁδὸν ἢ πληρουντῶν τὸ πολυάνθρωπον καὶ βομβοῦν καφενεῖον, μοὶ ἐξήγειρε τὴν αἰνιδίαν ἐπιθυμίαν ν' ἀνέλθω εἰς τὸ Χρηματιστήριον καὶ νὰ ἐπισκοπήσω ὀλίγον τὸν κόσμον ἐκεῖνον τὸν ξένον εἰς ἐμὲ καὶ ἄγνωστον, τὸν ὅποιον σπανιώτατα λαμβάνω ἀφορ-

μὴν νὰ βλέπω ἐν τῇ ἐνασκήσει τοῦ ἐπαγγέλματός του. Θὰ ἦτο ἡ δευτέρα ἢ τρίτη φορά, ἀφ' ἧς συνηρμολογήθη, κατ' ἣν ἀνηρχόμην τὴν κλίμακα ἐκείνην τὴν εὐρεῖαν καὶ μαρμαρίνην. Καὶ ἐνθυμοῦμαι τώρα μίαν σκηνὴν διαδραματισθεῖσαν πρὸ τῶν ὀμμάτων μου, τὴν ἄλλην φοράν, ἐπὶ τῆς κλίμακος αὐτῆς ἀκριβῶς. Παχὺς κύριος μὲ παχεῖαν ἄλυσιν χρυσῇν καὶ κατὰμαυρην γενειάδα, κατήρχετο ἐσπευσμένως. Εἷς ἄλλος ἀνήρχετο ἡσυχος, βαθμίδας τινὰς πρὸ ἐμοῦ, καὶ συγκρουσθεὶς πρὸς τὸν πρῶτον, τῷ ἐξήτησε τὴν φωτιάν του. Ὁ παχὺς κύριος τῷ ἐνεχείρισε μὲν τὴν πίπαν του, ἀλλὰ χωρὶς διόλου νὰ σταματήσῃ ἐλόβευσεν τὴν διεύθυνσίν του, διήλθε πλησίον μου ὡς ἀστραπὴ, ἐκατρακύλισε τὸ ὑπόλοιπον τῆς κλίμακος καὶ ἐξηφανίσθη ἐσπευσμένος, τεταραγμένος. Ὁ ἄλλος ἀπέμεινε μὲ τὴν ἐξ ἡλέκτρου ὀγκώδη πίπαν εἰς τὰς χεῖρας ἐνός, μετέωρος, περιφέρων τὸ βλέμμα ἀπ' αὐτῆς εἰς τὸ μέρος ὅπου ἐχάθη ὁ κύριός της καὶ ἀπὸ τούτου εἰς ἐμέ, τὸν πλησιέστερον μάρτυρα τῆς σκηνῆς. Ἐπὶ τέλους ἐμειδίασεν πικρῶς καὶ μοὶ εἶπε χωρὶς νὰ μὲ γνωρίζῃ :

— Ὁ κακόμοιρος ! Ἦταν παραζαλισμένος καὶ δὲν τὸ ἐκατάλαβα. Ποῖος ξέρει πόσα θὰ ἔχασε ! ...

Δὲν ἤξεύρω τί ἀπέγεινε, ἀλλ' ἤξεύρω ὅτι πούθεν ἄλλοῦ ἐκτὸς τῶν μεγάλων τούτων κέντρων τῆς κυδίας, δύναται τις νὰ γείνη μάρτυς τοσοῦτον ζωηρῶν συγκινήσεων καὶ νὰ ψυχολογήσῃ ἐπὶ φυσιογνωμιῶν καὶ βλεμμάτων καὶ κινήσεων καὶ ἐκφράσεων, ἄχαρι μὲν ἔργον, τὸ ὅποιον ὅμως ἀποτελεῖ τὴν μονομανίαν μερικῶν καὶ τὴν μόνην πηγὴν ὕλικού διὰ τὸ ἔργον των. Ἐσκαπτόμην ὅτι ἀδικῶ πολὺ τὸν ἑαυτόν μου, — διότι καὶ ἐγὼ δὲν εἶμαι ἐντελῶς ἀπηλλαγμένος τῆς ἀσθενείας αὐτῆς. — πού δὲν πηγαίνω συχνὰ εἰς τὸ Χρηματιστήριον καὶ ἐσυλλογίζομαι τὸν κορυφαῖον τῶν μονομανῶν περὶ τῶν ὁποίων σὰς ἔλεγα, τὸν Ζολᾶ, ὁ ὅποιος πολλὰς ὥρας διήλθεν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κόσμου τῶν κολληδιστῶν καὶ τῶν μεσιτῶν διὰ νὰ γράψῃ τὸ Χρ ῆ μ ᾱ του. Καὶ ἐκεῖνον μὲν τὸν ἀνεγνώρισαν ἂν καὶ μετρημεισμένον καὶ ἤρχισαν νὰ προσέχωσι γύρω του καὶ νὰ ἐπιτηδεύωνται καὶ νὰ κρύπτωσι τὰς συγκινήσεις των καὶ, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ ἰδίου, νὰ νοθεύωσι τὴν ἀλήθειαν τῆς ψυχολογικῆς στιγμῆς. Ἀλλ' ἐμὲ ἂν καὶ ἀμεταμείστον οὐδεὶς μὲ ἀνεγνώρισεν, ἐκτὸς ὀλίγων φίλων καὶ γνωστῶν, τοὺς ὁποίους ἐλάχιστα βέβαια συνειναι ἡ παρούσα μου καὶ ἐδυνήθηον οὕτω νὰ μείνω εἰς μίαν γωνίαν ἐκεῖ ἡσυχος καὶ ἀπαρτήρητος. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ Ζολᾶ θὰ μ' ἐξήλθει διὰ τοῦτο. Γύρω μου τὰ συμπτώματα τοῦ χρηματιστικοῦ πυρετοῦ ἀνεφαίνοντο ἄφθονα, ἀπροσπότητα, ἀπέριττα. Ἦτο ἡμέρα ζωηρῶν πράξεων, διότι τηλεγραφήματα ἐκ Λονδίνου ἔρχον ἀγγεῖλαι ἀνύψωσιν ἀξιών καὶ ἐπέκειτο νέα. Ὁ κόσμος συνωστιζόμενος περὶ τὸ κυκλωτικὸν διάζωμα, ἄφρικτά, ἐπύρεσεν, ἐβόναξεν, ἐχειρονόμει μὲ κινήσεις νευρικὰς, μὲ ὀφθαλμοὺς σπινθηροβόλους. Λέξεις ἀκατάληπτοι, συνθηματικά, ἀντήχουν ἀπὸ λαρυγγίων ποικιλοφώνων. Ὁ ὄρυθος ἦτο ζαλόεις, ἐκκωφωτικός, καὶ ἡ σύγχυσις ἀπερίγραπτος. Καὶ ἐν τούτοις ἡ ἐργασία ἐγένετο τυπικὴ μεθοδική, ἀπρόσκοπος. Ὁ λόγος ἦτο ἐκεῖ συμβόλαιον, αἱ μολυβδίδες ἐπέπιπτον κατὰ τῶν σημειωματαρίων ἀνίλειοι καὶ οἱ ὀμίλοι εἰς τὰς γωνίας συνε-